

ADATOK TOROCZKAI MÁTÉRÓL*

A tizenhatodik századi erdélyi egyházirodalmi kutatások során került a kezembe egy művelődéstörténetileg több szempontból is tanulmányos kolligátum. Ez a marosvásárhelyi Teleki—Bolyai könyvtárban őrzött (f-532 jelzetű) és az egykori református kollégium gyűjteményéből származó kötet, négy — feltehetően egybenyomatott műből áll. Mind a négy Theodor Bibliander, zürichi teológus gondozásában, Bazelben, Oporinus nyomdájában látott napvilágot 1550-ben.

A foliáns első tulajdonságának nyomát a bőrkötésbe préselt iniciálé és évszám őrizték meg (IB 1559). A továbbiakban Toroczka Mátéé majd Valentinus Radetziusé lett. Az utóbbi értékes könyvtárának több tucatnyi emlékével találkoztam egyébként munkám során.

A kötetbe foglalt első három mű török vonatkozású, élen a Korán latin fordításával (Machumeti saracenorum principis eiusque successorum vitae). Másodikként több kimagasló humanista — így L. Vives, N. Cusanus és mások — Korán-kommentárait olvashatjuk (Confutationes legis mahumeticae . . .). Majd a törökökről szóló kortárs leírások legjobbjai következnek (Historiae de saracenorum sive turcarum origine . . .). A vas-kos kötetnek ezt a harmadik tagját Luther előszaván, Giovio Paolo, L. Vives, Sadoletto és mások beszámolóin kívül érdekessé teszi az erdélyi ismeretlen Captivus Septemcastrensis és B. Georgievics leírása is.

Leginkább azonban a kolligátum harmadik tagja hívja magára az érdeklődést (Temporum a condito mundo . . . supputatio). Ebbe a vázlatos, szinte kronológiának tekinthető világkrónikába, az utólagos kiegészítések lehetővé tételére Bibliander üres rubrikációt vezetett be. Nos, az 1540-es rovatnál kezdődően érdekes bejegyzéseket eszközöltek a kötet tulajdonosai: előbb egy ismeretlen professzor, talán éppen az, akinek a nevét az IB iniciálé jelzi. Jól olvasható írásával főleg a rendhagyó természeti tűnemények emlékét igyekezett megöröklíteni. Így pl. az 1540. évi teljes napfogyatkozásét, az 1554-es kegyetlen pestisét (pestis acerba), üstökösök feltűnését 1555-ben, majd pedig három évvel később stb. Ezekon kívül az erdélyi história legkiemelkedőbb eseményeit is feljegyezte (ami azt is jelenti, hogy kilétét előbb-utóbb tisztázhatjuk majd.).

* Unitárius lelkész és püspök (1553—1616).

Tanulságosabbak azonban Toroczkai Máté jegyzetei. Mindjárt az első közülük tisztázza születésének évét: „1553. *Hoc Anno ego natus sum Matth. Torozkaj*“. Ilyenformán kiderül, hogy a Szinnyi által ismertetett időpontban — 1579-ben — Toroczkai már huszonhat éves kellett legyen.

A továbbiakból azt is megtudjuk, hogy viszonylag fiatalon — tizenhét éves fejjel — vetette bele magát a hitújítás küzdelmeibe, mégpedig a jelek szerint, kezdettől fogva az unitarizmus oldalán. Amikor ugyanis azt olvassuk az 1570-es évnek megfelelő rubrikában, hogy „18 octobr. varadinum profectus unde exactis septem mensibus pulsus sum propter verbum dei“, nehéz a Nagyváradról ige hirdetése miatti elűzetés mögött nem gondolni a történelmi fejleményekre. Arra, hogy két hónappal Toroczkai menekülése előtt halt meg az unitárius felekezet protektora, János Zsigmond.

Az életrajzi teljesség kedvéért jegyezzük még fel az utolsó bejegyzést is 1578-ból, ahonnan kiderül, hogy november 19-én feleségül vette Bessenyei Jakab leányát. Az após valószínűleg azonos a házaseszerszövő egykori tasnádi iskolamesterrel, s talán éppen a szellemi életben már biztosabban forgó vő eszközölte ki két évvel a házasságkötés után az azelőtt tizennyolc évvel íródott művecske kiadását.

A bejegyzések mindenképpen néhány támpontot adnak Toroczkai Máté élete első négy évtizedének ismeretéhez. Eddig tudniillik Kénosi Tózsér munkájából csak annyi derült ki, hogy Toroczkai 1594-ben a küküllői kerületben, 1595-ben szülővároskájában, Torockón, 1597-ben pedig Kolozsvárt lelkészkedett, illetve 1601-el kezdődően superintendens lett. Valamivel korábbi időszakból ismertet meg bennünket tartózkodásának — s valószínűleg működésének — néhány állomásával a méltán híres Toroczkai-kódex egy-egy bejegyzése (1579: Vásárhely és Udvarhely, 1583—1587: Torda, 1588—1593: Radnót: vö. RMKT XVII/IV. 553.) — A fent bemutatott három adat (1553, 1570, 1578) szerencsésen egészíti ki az életrajzot.

A Bibliander-kötetnek van azonban még egy eszmetörténeti jelentése, s talán leginkább ez vezet Toroczkai felé. A kortárs és harcostárs Neuser Ádám éppen a Bibliander-féle Korán kiadáshoz ír glosszákat. A Gyulafehérvárott megjelent Dávid-féle bibliamagyarázatban olvassuk — „Az Alkoranban a toeroekoeknec Bibliaiban nem talalod azt, hogy Christus az eloe Istennek fia legyen“. Az unitáriusok kezén tehát a mohamedanizmus érvként szolgált a trinitarizmussal szemben. Talán nem hibázunk tehát, ha a szóban forgó kötetben Toroczkai Máté bátor vallási nonkonformizmusának egyik eszmetörténeti forrását látjuk, a vallástörténeti és filológiai kutatásokra hagyva forrás és életmű kapcsolatának vizsgálatát.

*

A Bibliander-féle kötetten kívül kevés adat árulkodik egyébként Toroczkai bibliotékájáról. *Erasmus* Adagia-jának egy Székelyudvarhelyt, s a parafrázisok 1524-es bázeli kiadásának Kolozsvárt levő példányairól tudok. Az utóbbit 1584 decemberében vásárolta Tordán. A kötet utóbb Göcs Pál tulajdonába ment át. Az új poszessor bejegyzéséből kiderül, hogy 1619-ben vette a könyvet Toroczkai özvegyétől. (Kelemen Lajosnak

a Keresztény Magvető 1916. évi folyamában közölt adatai értelmében tehát a superintendens halála után három évvel). Megtudjuk továbbá azt is, hogy a parafrázisokon kívül A. Marloratus protestáns író valamelyik művét is megvette Toroczkainétól Göcs.

Hármat Toroczkai könyvei közül, a szebeni Bruckenthal-múzeum könyvtára őriz: egy Calepinus szótárt, Kling Melchior, tizenhatodik századi jogásznak a házasságról szóló traktusát (*Matrimonialium causarum*. Frankfurt, 1559) és vele egybekötve Sleidanus vallástörténeti művét (*De statu religionis Strassburg*. 1559), valamint Rupertus, tizenkettedik századi német teológusnak az Apokalipszis Könyvéhez írt kommentárját (Nürnberg, 1526).

A BÉKE-VILÁGTANÁCS KIÁLTVÁNYA

Mi, a béke hívei, akik 124 országból, 30 nemzetközi és több mint 200 nemzeti szervezet képviselőjében gyűltünk össze Budapesten — felhívást intézünk minden néphez, minden jóakarató emberhez, s nyomatékosan felhívjuk őket arra: egyesítsék erőfeszítéseiket a békéért és a nemzeti függetlenségért, valamint az imperializmus és a háború ellen vívott harcban.

Az emberiségre tengernyi szenvedést zúdít a fegyverkezési verseny, a nukleáris, a vegyi- és a biológiai fegyverek felhalmozása, az éhség és a tudatlanság. Még ma is fenyegetik a háborúk és a vérengzések szörnyű szenvedései; ma is népeket úznak el szülőföldjükről; népek válnak a gyarmatosítás és a fajüldözés áldozataivá.

A jövő azonban a népek tetteitől függ. E tettek függvénye, hogy az ellentétek kiéleződnek, vagy rendeződnek, hogy fegyverkezés vagy általános és ellenőrzött leszerelés; hogy nyomor vagy társadalmi fejlődés, önrendelkezési jog és nemzeti szuverénítás lesz-e része minden népnek, a világ minden részén.

Az 1969-es berlini béketalálkozó óta a béke erői nagy sikereket értek el; soraink szélesebbé váltak és növekedett tekintélyünk is.

Vietnam, Laosz és Kambodzsa népeinek hősi helytállása az Egyesült Államok indokínai agressziójával szemben, s különösképpen a Dél-Laoszban az agresszorokra mért vereség, az Egyesült Államokban a Nixon-politika ellen, a béke érdekében kifejtett tevékenység, a növekvő támogatás, amelyet az egész világ nyújt Indokína népei igaz ügyének győzelméhez — mindez rendkívül jelentős hozzájárulás a népek békéjéért és nemzeti függetlenségéért vívott harchoz. Támogatjuk a Dél-vietnami köztársaság ideiglenes forradalmi kormányának legutóbbi, a párizsi tárgyalásokon tett javaslatát, valamint a Laoszi Hazafias Front és a Khmer Nemzeti Egységfront javaslatát, amelyek az indokínai békés rendezés észszerű alapját képezik. Az arab országok erőfeszítései, amelyeknek célja a közel-keleti válság politikai rendezése, az ENSZ 1967. november 22-i határozatának tiszteletben tartása alapján, valamint az izraeli agresszió maradványainak felszámolása, a palesztinai arab nép törvényes nemzeti jogainak és önrendelkezési jogának biztosítása, megfelelő alapot nyújt arra, hogy felszámoljuk a nemzetközi feszültség egyik veszedelmes tűzfészékét.